YOUNG DEMOCRACY
OBYWATEL I MEDIA

KARTY KRYTYCZNEGO MYŚLENIA

Ministerstwo Edukacji Narodowej

Projekt "Young Democracy - Obywatel i media"
finansowany jest ze środków
Ministra Edukacji Narodowej w ramach programu Młodzi Obywatele.

Minister Edukacji

YOUNG DEMOCRACY
OBYWATEL I MEDIA

CZEŚĆ!

Masz przed sobą **Karty Krytycznego Myślenia**

– kolejną część zestawu materiałów edukacyjnych projektu Young Democracy.

Tworzyliśmy je z myślą o **bezpiecznym i odpowiedzialnym korzystaniu z sieci, weryfikowaniu informacji i budowaniu własnego zdania.** Karty idealnie sprawdzą się na zajęciach lekcyjnych i warsztatach, jak również w rękach każdego, kto chce ćwiczyć umiejętność zadawania trafnych pytań i myśleć krytycznie każdego dnia.

YOUNG DEMOCRACY
OBYWATEL I MEDIA

KARTY KRYTYCZNEGO MYŚLENIA

PYTANIA ? → DZIAŁANIA

Ministerstwo Edukacji Narodowej

Projekt dofinansowany ze środków budżetu państwa, przyznanych przez Ministra Edukacji w ramach programu "Kompas Młodego Obywatela".

Minister Edukacji

KARTA 1

PYTANIA

1. Czy ta osoba rzeczywiście jest ekspertem/tką w tej konkretnej dziedzinie?
2. Czy ta osoba jest znana dlatego, że jest specjalistą/tką, czy po prostu dlatego, że jest popularna?
3. Czy uwierzyłbym w tę informację, gdyby powiedziała ją nieznana osoba?
4. Czy ta osoba mogłaby się pomylić?
5. Jakie jeszcze pytanie możesz zadać, żeby sprawdzić tę informację?

YOUNG DEMOCRACY
OBYWATEL I MEDIA

KARTA

1

DZIAŁANIA

CO Z TYM ROBIĘ

1. Zatrzymuję automatyczne myślenie: „on/ona wie lepiej”. Nie odrzucam zdania eksperta, ale nie traktuję go jako ostatecznej odpowiedzi. Zastanawiam się, jakie argumenty stoją za jego opinią.
2. Porównuję kilka źródeł. Gdy sprawa jest dla mnie ważna, sprawdzam, czy podobne informacje podają także inne, niezależne źródła.
3. Sprawdzam kompetencje. Ekspert w jednej dziedzinie nie musi być ekspertem we wszystkim. Profesor fizyki nie staje się automatycznie specjalistą od psychologii, żywienia czy ekonomii.
4. Dopuszczam możliwość pomyłki. Eksperci wiedzą więcej niż przeciętna osoba w swojej dziedzinie, ale nadal mogą się mylić, zmieniać zdanie albo nie mieć wszystkich informacji.
5. Przy ważnych decyzjach szukam drugiej opinii zwłaszcza w sprawach zdrowia, pieniędzy, edukacji lub decyzji mających poważne konsekwencje.

Nie musisz ignorować ekspertów. Krytyczne myślenie oznacza raczej proces: słuchaj ekspertów - analizuj argumenty - sprawdzaj źródła - dopiero potem wyciągaj wniosek.

YOUNG DEMOCRACY
OBYWATEL I MEDIA

KARTA

PYTANIA 2

1. Czy naprawdę lubię lub cenię tę rzecz, czy po prostu często się z nią spotykam?
2. Czy wybrałbym/wybrałabym ten produkt, osobę albo pogląd, gdybym spotkał/a się z nimi po raz pierwszy?
3. Czy mam konkretne argumenty, dlaczego oceniam to pozytywnie?
4. Czy coś wydaje mi się wiarygodne dlatego, że mam na to dowody, czy dlatego, że słyszałem/am o tym już wiele razy?
5. Czy to, że coś jest mi dobrze znane, oznacza, że jest lepsze od innych możliwości?
6. Jakie jeszcze pytanie możesz zadać, żeby sprawdzić, czy znajomość nie wpływa na Twoją ocenę?

YOUNG DEMOCRACY
OBYWATEL I MEDIA

KARTA

2

DZIAŁANIA

CO Z TYM ROBIĘ

1. Oddzielam znajomość od jakości - pamiętam, że coś, co często widzę lub słyszę, nie musi być przez to lepsze, bardziej wartościowe ani bardziej wiarygodne.
2. Szukam alternatyw – zanim wybiorę produkt, źródło informacji czy rozwiązanie, sprawdzam również rzeczy, z którymi wcześniej miałem/am mniej kontaktu.
3. Pytam siebie, dlaczego coś mi się podoba – próbuję wskazać konkretne cechy, argumenty albo doświadczenia, a nie tylko poczucie, że „to wydaje mi się dobre”.
4. Zwracam uwagę na reklamy i media społecznościowe – pamiętam, że wielokrotne pokazywanie tej samej marki, osoby lub opinii może celowo zwiększać moje poczucie znajomości i sympatii.
5. Daję szansę temu, czego jeszcze nie znam – nie odrzucam automatycznie nowych osób, pomysłów, produktów czy rozwiązań tylko dlatego, że są mniej znajome.
6. Zauważ, że coś wydaje Ci się znajome - sprawdź, dlaczego oceniasz to pozytywnie - poszukaj argumentów i alternatyw - dopiero potem podejmij decyzję.

YOUNG DEMOCRACY
OBYWATEL I MEDIA

KARTA 3

PYTANIA

1. Czy naprawdę znam ten temat wystarczająco dobrze, czy tylko znam jego podstawy?
2. Czy potrafię wyjaśnić tę kwestię własnymi słowami i odpowiedzieć na bardziej szczegółowe pytania?
3. Czy wiem, czego jeszcze nie wiem na ten temat?
4. Czy osoba, której słucham, przedstawia dowody i argumenty, czy przede wszystkim mówi bardzo pewnym tonem?
5. Czy zmieniłbym/zmieniłabym zdanie, gdybym otrzymał/a nowe informacje lub dowody?
6. Jakie jeszcze pytanie możesz zadać, żeby sprawdzić swoją wiedzę?

YOUNG DEMOCRACY
OBYWATEL I MEDIA

KARTA

DZIAŁANIA 3

CO Z TYM ROBIĘ

1. **Sprawdzam swoją wiedzę w praktyce – zamiast zakładać, że coś wiem, próbuję to wyjaśnić własnymi słowami, rozwiązać problem albo odpowiedzieć na konkretne pytania.**
2. **Oddzielam pewność siebie od kompetencji – pamiętam, że ktoś może mówić bardzo przekonująco i jednocześnie się mylić. To samo może dotyczyć mnie.**
3. **Proszę o informację zwrotną – pytam osoby bardziej doświadczone, co robię dobrze, a czego jeszcze powinienem/powinnam się nauczyć.**
4. **Pozwalam sobie zmienić zdanie – nowe informacje nie są porażką. Jeśli dowiaduję się czegoś, co podważa moje wcześniejsze przekonanie, mogę je skorygować.**
5. **Doceniam to, co już umiem, nawet jeśli wiem, że wciąż mogę się wiele nauczyć. Świadomość własnych ograniczeń nie oznacza braku kompetencji.**

Krytyczne myślenie oznacza: mniej zgadywania, więcej sprawdzania. Nie oceniaj swojej wiedzy po pewności siebie, ale po tym, co naprawdę potrafisz wyjaśnić i zastosować.

YOUNG DEMOCRACY
OBYWATEL I MEDIA

KARTA 4

PYTANIA

1. Czy pamiętam tę informację dlatego, że była naprawdę ważna, czy dlatego, że się wyróżniała?
2. Czy to, co najbardziej zapadło mi w pamięć, jest rzeczywiście najczęstsze lub najbardziej typowe?
3. Czy mam inne przykłady, które były mniej wyraziste, ale równie istotne?
4. Czy na podstawie jednego zapamiętanego przypadku nie wyciągam zbyt szerokich wniosków?
5. Jakie jeszcze pytanie możesz zadać, żeby sprawdzić, czy to, co najbardziej zapamiętałeś/aś, rzeczywiście jest najważniejsze?
6. Jakie jeszcze pytanie możesz zadać, żeby sprawdzić swoją wiedzę?

YOUNG DEMOCRACY
OBYWATEL I MEDIA

KARTA

4

DZIAŁANIA

CO Z TYM ROBIĘ

1. Zastanawiam się, dlaczego coś zapamiętałem/am. Sprawdzam, czy dana informacja była naprawdę ważna, czy po prostu bardzo się wyróżniała.
2. Szukam szerszego obrazu – nie oceniam sytuacji na podstawie jednego nietypowego przypadku. Szukam większej liczby przykładów.
3. Oddzielam zapamiętywalność od częstotliwości – pamiętam, że coś może mocno zapaść w pamięć, a jednocześnie zdarzać się bardzo rzadko.
4. Porównuję kilka informacji – zanim wyciągnę wniosek, sprawdzam również dane i przykłady, które są mniej efektowne, ale mogą być równie ważne.
5. Nie oceniam całości na podstawie wyjątku – jedna wyróżniająca się osoba, sytuacja czy historia nie musi mówić nic o całej grupie ani o zjawisku.

Krytyczne myślenie oznacza raczej proces: zauważ, co się wyróżnia – sprawdź, dlaczego to zapamiętałeś/aś – poszukaj innych przykładów – porównaj dane – dopiero potem wyciągaj wniosek. To, co najbardziej zapamiętałeś/aś, nie zawsze jest tym, co najważniejsze.

YOUNG DEMOCRACY
OBYWATEL I MEDIA

KARTA

PYTANIA 5

1. Czy dostrzegam również nieprzyjemne informacje, czy skupiam się głównie na tych, które poprawiają mi samopoczucie?
2. Czy istnieją jakieś ryzyka lub problemy, których nie chcę brać pod uwagę?
3. Jakie informacje pominąłem/am?
4. Czy moja pozytywna ocena sytuacji opiera się na faktach, czy przede wszystkim na nadziei?
5. Jakie informacje mogłyby podważyć mój optymistyczny obraz sytuacji?
6. Czy nie ignoruję ostrzeżeń tylko dlatego, że są niewygodne albo nieprzyjemne?
7. Czy zwracam uwagę także na niewygodne fakty?
8. Czy potrafię jednocześnie zauważyć dobre i trudne strony tej samej sytuacji?
9. Co mogłoby podważyć mój obecny sposób myślenia?
10. Jakie jeszcze pytanie możesz zadać, żeby zobaczyć sytuację bardziej realistycznie?

YOUNG DEMOCRACY
OBYWATEL I MEDIA

KARTA

5 DZIAŁANIA

CO Z TYM ROBIĘ

1. Szukam zarówno plusów, jak i minusów – zanim ocenię sytuację, świadomie zastanawiam się nad jej pozytywnymi i negatywnymi stronami.
2. Nie ignoruję niewygodnych informacji – jeśli coś mnie niepokoi albo jest sprzeczne z moimi oczekiwaniami, sprawdzam to zamiast od razu odrzucać.
3. Oddzielam nadzieję od przewidywania – mogę mieć nadzieję, że wszystko pójdzie dobrze, ale jednocześnie zastanawiam się, jakie trudności mogą się pojawić.
4. Przygotowuję się na różne scenariusze – myślę nie tylko o tym, co zrobię, jeśli wszystko pójdzie zgodnie z planem, ale również o tym, co zrobię, jeśli pojawi się problem.
5. Słucham informacji zwrotnej – zwracam uwagę nie tylko na pochwały, ale także na uwagi, które mogą pomóc mi coś poprawić lub podjąć lepszą decyzję.
6. Pytam o inną perspektywę – szczególnie wtedy, gdy jestem bardzo podekscytowany/a i trudno mi samodzielnie zauważyć słabe strony pomysłu.

Krytyczne myślenie oznacza raczej proces: zauważ pozytywy – poszukaj także trudności – sprawdź ryzyko – rozważ różne scenariusze – dopiero potem podejmij decyzję.

YOUNG DEMOCRACY
OBYWATEL I MEDIA

KARTA

6 PYTANIA

1. Czy szukam informacji, które mogą podważyć moją opinię, czy tylko takich, które ją potwierdzają?
2. Czy potrafię wskazać argumenty osoby, która myśli inaczej niż ja?
3. Jakie fakty mogłyby sprawić, że zmieniłbym/zmieniłabym zdanie?
4. Czy odrzucam jakieś źródło tylko dlatego, że nie zgadza się z moją opinią?
5. Czy zwracam taką samą uwagę na informacje „za” i „przeciw”?
6. Czy media lub algorytmy pokazują mi głównie treści podobne do tych, które już wcześniej oglądałem/am?
7. Jakie jeszcze pytanie możesz zadać, żeby naprawdę sprawdzić swoją opinię?

YOUNG DEMOCRACY
OBYWATEL I MEDIA

KARTA

6

DZIAŁANIA

CO Z TYM ROBIĘ

1. Szukam informacji, które mogą mi zaprzeczyć – zamiast wpisywać w wyszukiwarkę tylko pytania potwierdzające moje zdanie, sprawdzam także argumenty przeciwne.
2. Rozdzielam „chcę mieć rację” od „chcę wiedzieć, jak jest” – przypominam sobie, że celem sprawdzania informacji nie jest wygranie sporu, ale lepsze zrozumienie rzeczywistości.
3. Porównuję argumenty obu stron – sprawdzam, jakie dowody stoją za różnymi stanowiskami.
4. Zwracam uwagę na swoje reakcje emocjonalne – jeśli jakaś informacja bardzo mnie cieszy albo złości, zastanawiam się, czy przez emocje nie oceniam jej mniej krytycznie.
5. Świadomie wychodzę poza swoją bańkę informacyjną – korzystam również ze źródeł i opinii, których zwykle nie obserwuję.

Krytyczne myślenie oznacza raczej proces: zauważ swoją opinię – poszukaj argumentów za i przeciw – sprawdź dowody – dopuść możliwość pomyłki – dopiero potem wyciągnij wniosek.

Jeśli chcę sprawdzić, czy mam rację, powinienem szukać nie tylko potwierdzeń, ale także możliwych powodów, dla których mogę się mylić.

YOUNG DEMOCRACY
OBYWATEL I MEDIA

KARTA 7

PYTANIA

1. Z ilu różnych źródeł korzystam, gdy chcę się czegoś dowiedzieć?
2. Czy sprawdziłem/am informacje także w miejscach prezentujących inne spojrzenie?
3. Czy moje źródła opierają się na faktach i dowodach?
4. Czy potrafię wskazać argumenty osób, które mają inne zdanie?
5. Skąd wiem, że nie pomijam ważnych faktów?
6. Jakie jeszcze pytanie możesz zadać, żeby sprawdzić, czy korzystasz z wystarczająco różnorodnych źródeł informacji?

YOUNG DEMOCRACY
OBYWATEL I MEDIA

KARTA

DZIAŁANIA 7

CO Z TYM ROBIĘ

1. Korzystam z różnych źródeł. Jeśli temat jest ważny, sprawdzam informacje w kilku miejscach, a nie tylko w jednym.
2. Szukam różnych perspektyw. Poznaję argumenty osób, które myślą inaczej niż ja.
3. Sprawdzam wiarygodność źródeł. Zwracam uwagę na to, kto jest autorem informacji i na jakich dowodach się opiera.
4. Nie zatrzymuję się na pierwszej odpowiedzi. Próbuję dowiedzieć się więcej, nawet jeśli początkowo wydaje mi się, że już wszystko wiem.
5. Porównuję informacje. Sprawdzam, które fakty powtarzają się w różnych, niezależnych źródłach.
6. Jestem gotowy/a zmienić zdanie. Jeśli nowe informacje pokazują coś ważnego, uwzględniam je przy formułowaniu swoich wniosków.

Krytyczne myślenie oznacza raczej proces: sprawdź kilka źródeł → poznaj różne perspektywy → oceń wiarygodność informacji → porównaj argumenty → dopiero potem wyciągnij wniosek.

YOUNG DEMOCRACY
OBYWATEL I MEDIA

KARTA

PYTANIA 8

1. Na jakim jednym elemencie skupiam teraz największą uwagę?
2. Czy ten element jest naprawdę najważniejszy, czy po prostu najbardziej rzuca się w oczy?
3. Jakie inne aspekty tej sytuacji mogą być równie ważne?
4. Czy moja ocena zmieniłaby się, gdybym nie znał/a tego jednego szczegółu?
5. Czy nie oceniam całej osoby, produktu albo sytuacji na podstawie jednej cechy?
6. Jakich informacji mi brakuje, żeby zobaczyć pełniejszy obraz?
7. Czy media podkreślają jeden aspekt, bo jest najważniejszy, czy dlatego, że jest najbardziej przyciągający uwagę?
8. Jakie jeszcze pytanie możesz zadać, żeby spojrzeć na sytuację szerzej?

YOUNG DEMOCRACY
OBYWATEL I MEDIA

KARTA

DZIAŁANIA 8

CO Z TYM ROBIĘ

1	**Poszerzam perspektywę – zanim wyciągnę wniosek, wypisuję kilka różnych aspektów sytuacji, a nie tylko ten najbardziej widoczny.**
2	**Pytam: „Co jeszcze ma znaczenie?” – świadomie szukam informacji, które mogłem/mogłam pominąć.**
3	**Porównuję według kilku kryteriów – przy wyborach nie oceniam tylko jednej cechy, ale kilka istotnych elementów.**
4	**Sprawdzam kontekst – jeśli widzę pojedynczy cytat, wykres, zdjęcie albo fragment nagrania, próbuję dotrzeć do całości.**
5	**Nie pozwalam, by jeden mocny szczegół przesłonił resztę – szczególnie wtedy, gdy budzi silne emocje.**

Krytyczne myślenie oznacza raczej proces: zauważ, na czym się skupiasz → poszukaj pominiętych aspektów → sprawdź kontekst → porównaj kilka kryteriów → dopiero potem oceń.

YOUNG DEMOCRACY
OBYWATEL I MEDIA

KARTA

PYTANIA 9

1. Czy wybieram tę opcję dlatego, że jest najlepsza, czy dlatego, że jest mi znana?
2. Co bym wybrał/a, gdybym podejmował/a tę decyzję po raz pierwszy?
3. Gdybym dziś poznał/a tę metodę, źródło lub rozwiązanie po raz pierwszy, czy bym je wybrał/a?
4. Czy istnieją inne możliwości, których jeszcze nie sprawdziłem/am?
5. Czego właściwie obawiam się w zmianie?
6. Czy argument „zawsze tak było” rzeczywiście mówi coś o jakości rozwiązania?
7. Czy moje nawyki medialne wynikają z jakości źródeł, czy głównie z przyzwyczajenia?
8. Jakie jeszcze pytanie możesz zadać, żeby sprawdzić, czy nie wybierasz czegoś tylko dlatego, że jest znane?

YOUNG DEMOCRACY
OBYWATEL I MEDIA

KARTA 9

DZIAŁANIA

CO Z TYM ROBIĘ

1. **Sprawdzam alternatywy – nawet jeśli obecne rozwiązanie działa, od czasu do czasu sprawdzam, czy istnieją lepsze możliwości.**
2. **Pytam, dlaczego czegoś nie zmieniam – rozróżniam dobre powody od zwykłego przyzwyczajenia.**
3. **Oceniam obecne rozwiązanie tak samo jak nowe – nie zakładam, że to, co już mam, automatycznie jest bezpieczniejsze albo lepsze.**
4. **Testuję małe zmiany – nie zawsze muszę od razu zmieniać wszystko. Mogę najpierw wypróbować inną metodę, źródło informacji albo sposób działania.**
5. **Regularnie przeglądam swoje nawyki medialne – sprawdzam, z jakich źródeł korzystam i czy nadal uważam je za wartościowe.**

Krytyczne myślenie oznacza raczej proces: zauważ przyzwyczajenie – sprawdź, dlaczego je utrzymujesz – porównaj alternatywy – przetestuj zmianę – wybierz świadomie.

YOUNG DEMOCRACY
OBYWATEL I MEDIA

KARTA

10 PYTANIA

1. Czy zakładam, że błędy poznawcze dotyczą innych bardziej niż mnie?
2. Czy jestem równie krytyczny/a wobec własnych opinii, jak wobec opinii innych osób?
3. Czy potrafię wskazać sytuację, w której sam/a mogłem/mogłam błędnie ocenić rzeczywistość?
4. Czy oceniam swoje zachowanie według tych samych zasad, według których oceniam innych?
5. Czy dopuszczam możliwość, że emocje, przyzwyczajenia lub sympatie wpływają również na moje decyzje?
6. Czy gdy ktoś zwraca mi uwagę na błąd, próbuję go sprawdzić, czy od razu się bronię?
7. Czy potrafię wskazać, w jaki sposób media mogą wpływać także na moje opinie?
8. Jakie jeszcze pytanie możesz zadać, żeby sprawdzić własny sposób myślenia?

YOUNG DEMOCRACY
OBYWATEL I MEDIA

KARTA

10

DZIAŁANIA

CO Z TYM ROBIĘ

1	Zakładam, że również mogę się mylić – błędy poznawcze są częścią ludzkiego myślenia i mogą dotyczyć także mnie.
2	Oceniam siebie według tych samych kryteriów co innych – jeśli krytykuję czyjś sposób myślenia, sprawdzam, czy sam/a nie robię czegoś podobnego.
3	Proszę o inną perspektywę – pytam innych, jak widzą moją decyzję lub argumentację.
4	Zwracam uwagę na własne emocje – zastanawiam się, czy sympatia, złość, strach albo przywiązanie nie wpływają na moją ocenę.
5	Ćwiczę przyjmowanie informacji zwrotnej – nie traktuję wskazania błędu jako ataku, ale jako możliwość sprawdzenia swojego sposobu myślenia.

Krytyczne myślenie oznacza raczej proces: zauważ błąd u innych – sprawdź, czy nie popełniasz go sam/a – poproś o inną perspektywę – dopuść możliwość pomyłki – skoryguj ocenę.

Najtrudniej zauważyć błędy we własnym myśleniu. Dlatego warto sprawdzać również samego siebie.

YOUNG DEMOCRACY
OBYWATEL I MEDIA

KARTA 11

PYTANIA

1. Jakie informacje były dostępne w momencie podejmowania decyzji?
2. Czy rezultat był możliwy do przewidzenia?
3. Czy dobry wynik był efektem dobrej decyzji, czy również szczęścia?
4. Czy zły rezultat oznacza automatycznie, że decyzja była nierozsądna?
5. Jak oceniłbym/oceniłabym tę decyzję, gdybym nie znał/a jej późniejszego wyniku?
6. Czy oceniam czyjeś działanie z wiedzą, której ta osoba wcześniej nie mogła mieć?
7. Jakie jeszcze pytanie możesz zadać, żeby uczciwiej ocenić wcześniejszą decyzję?

YOUNG DEMOCRACY
OBYWATEL I MEDIA

KARTA

11

DZIAŁANIA

CO Z TYM ROBIĘ

1. Oddzielam decyzję od jej rezultatu – sprawdzam, czy sposób podejmowania decyzji był rozsądny niezależnie od tego, jak zakończyła się sytuacja.
2. Wracam do informacji dostępnych wcześniej – próbuję ocenić decyzję z perspektywy momentu, w którym była podejmowana.
3. Uwzględniam rolę przypadku – pamiętam, że szczęście lub pech mogą wpłynąć na rezultat.
4. Nie wyciągam złych lekcji z dobrego wyniku – jeśli ryzykowne zachowanie przypadkiem zakończyło się dobrze, nie oznacza to, że warto je powtarzać.
5. Analizuję proces podejmowania decyzji – pytam, czy sprawdzono informacje, rozważono ryzyko i możliwe konsekwencje.

Krytyczne myślenie oznacza raczej proces: cofnij się do momentu decyzji – sprawdź dostępne wtedy informacje – oddziel decyzję od rezultatu – uwzględnij przypadek – dopiero potem oceniaj. Dobry wynik nie zawsze oznacza dobrą decyzję, a zły wynik nie zawsze oznacza złą decyzję.

YOUNG DEMOCRACY
OBYWATEL I MEDIA

KARTA 12

PYTANIA

1. Czy moja opinia o tej osobie zmieniła się po tym, jak jej pomogłem/am?
2. Czy sympatia wynika z tego, jaka ta osoba jest, czy częściowo z mojego własnego zaangażowania?
3. Czy po zrobieniu czegoś dla tej osoby zacząłem/zaczęłam częściej usprawiedliwiać jej zachowanie?
4. Czy fakt, że wspierałem/am kogoś wcześniej, wpływa na moją obecną ocenę tej osoby?
5. Czy potrafię nadal krytycznie oceniać informacje przekazywane przez osobę, którą wspieram?
6. Jakie jeszcze pytanie możesz zadać, żeby oddzielić własne zaangażowanie od oceny drugiej osoby?

YOUNG DEMOCRACY
OBYWATEL I MEDIA

KARTA

12

DZIAŁANIA

CO Z TYM ROBIĘ

1	**Zauważam zmianę własnej sympatii – zastanawiam się, czy zaczęła rosnąć po tym, jak komuś pomogłem/am.**
2	**Oddzielam działanie od oceny osoby – fakt, że coś dla kogoś zrobiłem/am, nie oznacza automatycznie, że wszystkie jego zachowania są dobre.**
3	**Nie traktuję wcześniejszego wsparcia jako zobowiązania – mogę zmienić opinię o osobie, nawet jeśli wcześniej jej pomagałem/am.**
4	**Zachowuję krytyczne myślenie wobec osób, które wspieram – sympatia nie powinna zastępować oceny argumentów i zachowań.**
5	**Sprawdzam, czy nie bronię kogoś dlatego, że sam/a się zaangażowałem/am – moje wcześniejsze działania mogą utrudniać mi przyznanie, że się pomyliłem/am.**

Krytyczne myślenie oznacza raczej proces: zauważ swoje zaangażowanie – sprawdź, jak wpływa na sympatię – oddziel pomoc od oceny – analizuj zachowanie i argumenty – zachowaj prawo do zmiany zdania.

Sympatia może być skutkiem naszych działań, a nie tylko cech drugiej osoby.

YOUNG DEMOCRACY
OBYWATEL I MEDIA

KARTA 13

PYTANIA

1. Czy argument wydaje mi się dobry dlatego, że jego wniosek mi odpowiada?
2. Czy zaakceptowałbym/zaakceptowałabym ten sam sposób rozumowania, gdyby prowadził do przeciwnego wniosku?
3. Czy wniosek rzeczywiście wynika z przedstawionych argumentów?
4. Czy przedstawione dowody są wystarczające?
5. Czy potrafię oddzielić moje przekonania od oceny logiki argumentu?
6. Czy krytyczniej oceniam argumenty osób, z którymi się nie zgadzam?
7. Jakie jeszcze pytanie możesz zadać, żeby ocenić argument niezależnie od własnej opinii?

YOUNG DEMOCRACY
OBYWATEL I MEDIA

KARTA

13

DZIAŁANIA

CO Z TYM ROBIĘ

1. Oddzielam wniosek od argumentacji – najpierw sprawdzam sposób rozumowania, a dopiero potem zastanawiam się, czy zgadzam się z końcowym wnioskiem.
2. Stosuję ten sam test do obu stron – pytam siebie, czy zaakceptowałbym/zaakceptowałabym taki argument również wtedy, gdyby prowadził do przeciwnego stanowiska.
3. Sprawdzam przesłanki – analizuję, czy informacje, na których opiera się argument, są prawdziwe i wystarczające.
4. Nie traktuję zgodności z moją opinią jako dowodu – fakt, że ktoś mówi to, co już myślę, nie oznacza jeszcze, że argumentuje poprawnie.
5. Ćwiczę analizę argumentów, z którymi się zgadzam – właśnie wobec nich najłatwiej stracić czujność.

Krytyczne myślenie oznacza raczej proces: oddziel swoją opinię od argumentu – sprawdź przesłanki – oceń sposób rozumowania – przetestuj argument z przeciwnym wnioskiem – dopiero potem zdecyduj, czy jest przekonujący.

YOUNG DEMOCRACY
OBYWATEL I MEDIA

KARTA 14

PYTANIA

1. Czy sprawdzam informacje zgodne z moimi poglądami równie dokładnie jak informacje, które im przeczą?
2. Dlaczego właśnie tę informację zaczynam szczegółowo analizować?
3. Czy zaakceptowałbym/zaakceptowałabym to samo źródło, gdyby potwierdzało moją opinię?
4. Czy wymagam dowodów tylko od osób, z którymi się nie zgadzam?
5. Czy informacje, które mi odpowiadają, również mogą zawierać błędy?
6. Czy stosuję takie same kryteria wiarygodności wobec różnych mediów i autorów?
7. Jakie jeszcze pytanie możesz zadać, żeby sprawdzić, czy oceniasz informacje według tych samych zasad?

YOUNG DEMOCRACY
OBYWATEL I MEDIA

KARTA

14

DZIAŁANIA

CO Z TYM ROBIĘ

1. Stosuję te same kryteria do wszystkich informacji – sprawdzam źródło, dowody i argumenty niezależnie od tego, czy zgadzają się z moją opinią.
2. Szczególnie sprawdzam informacje, które bardzo mi pasują – właśnie wtedy łatwo stracić czujność.
3. Zauważam podwójne standardy – pytam siebie, czy wymagałbym/wymagałabym takiego samego poziomu dowodów od obu stron.
4. Nie traktuję dyskomfortu jako dowodu, że informacja jest błędna – coś może być dla mnie niewygodne, a jednocześnie prawdziwe.
5. Porównuję jakość źródeł zamiast ich zgodność z moimi poglądami – ważniejsze jest to, jak powstała informacja, niż to, czy podoba mi się jej treść.

Krytyczne myślenie oznacza raczej proces: zauważ swoją reakcję – zastosuj te same kryteria do obu stron – sprawdź źródła i dowody – nie faworyzuj informacji zgodnych z własną opinią – dopiero potem wyciągnij wniosek.

Stosuj te same kryteria wobec informacji, z którymi się zgadzasz, i tych, z którymi się nie zgadzasz.

YOUNG DEMOCRACY
OBYWATEL I MEDIA

KARTA 15

PYTANIA

1. Czy zakładam, że moje przyszłe emocje będą trwały bardzo długo?
2. Czy podobne sytuacje w przeszłości rzeczywiście wpływały na mnie tak długo, jak wcześniej przewidywałem/am?
3. Czy skupiam się tylko na jednym wydarzeniu i zapominam, że w moim życiu będą działy się również inne rzeczy?
4. Czy potrafię sobie wyobrazić, jak będę patrzeć na tę sytuację za tydzień, miesiąc lub rok?
5. Czy podejmuję decyzję pod wpływem strachu przed przyszłą emocją?
6. Czy moje przewidywanie opiera się na doświadczeniu, czy głównie na wyobrażeniu?
7. Jakie jeszcze pytanie możesz zadać, żeby bardziej realistycznie przewidzieć swoje przyszłe emocje?

YOUNG DEMOCRACY
OBYWATEL I MEDIA

KARTA

15

DZIAŁANIA

CO Z TYM ROBIĘ

1. **Przypominam sobie podobne sytuacje z przeszłości – sprawdzam, jak długo naprawdę trwały moje emocje.**
2. **Poszerzam perspektywę czasową – pytam siebie, jak ważna ta sytuacja będzie za tydzień, miesiąc albo rok.**
3. **Pamiętam o adaptacji – ludzie zwykle przyzwyczajają się zarówno do dobrych, jak i trudnych zmian.**
4. **Zamiast unikać działania – sprawdzam również fakty, konsekwencje i moje cele.**
5. **Oddzielam przewidywanie od pewności – to, że wyobrażam sobie bardzo silną reakcję, nie oznacza, że dokładnie tak będę się czuć.**

Krytyczne myślenie oznacza raczej proces: zauważ przewidywaną emocję – porównaj ją z wcześniejszym doświadczeniem – poszerz perspektywę – uwzględnij adaptację – dopiero potem zdecyduj.
Przyszłe emocje często są słabsze i krótsze, niż nam się wydaje.

YOUNG DEMOCRACY
OBYWATEL I MEDIA

KARTA 16

PYTANIA

1. Czy zakładam, że druga osoba wie to samo co ja?
2. Jakie informacje były dla mnie potrzebne, kiedy sam/a uczyłem/am się tego tematu?
3. Czy używam pojęć, których druga osoba może nie znać?
4. Czy potrafię wyjaśnić to prostszymi słowami?
5. Czy dałem/am drugiej osobie wystarczająco dużo kontekstu?
6. Czy błędnie interpretuję brak wiedzy jako brak inteligencji lub zainteresowania?
7. Czy ktoś, kto spotyka się z tym tematem po raz pierwszy, zrozumiałby moje wyjaśnienie?
8. Jakie jeszcze pytanie możesz zadać, żeby lepiej dopasować sposób komunikacji do drugiej osoby?

YOUNG DEMOCRACY
OBYWATEL I MEDIA

KARTA

16

DZIAŁANIA

CO Z TYM ROBIĘ

1. **Sprawdzam punkt wyjścia drugiej osoby – zanim coś wyjaśnię, dowiaduję się, co już wie.**
2. **Nie zakładam, że coś jest oczywiste – pamiętam, że moje obecne doświadczenie powstawało stopniowo.**
3. **Wyjaśniam pojęcia i skróty – szczególnie wtedy, gdy rozmawiam z osobą początkującą.**
4. **Proszę o informację zwrotną – pytam, czy moje wyjaśnienie jest zrozumiałe, zamiast zakładać, że tak jest.**
5. **Próbuję spojrzeć z perspektywy osoby początkującej – zastanawiam się, gdzie sam/a mógłbym/mogłabym się zgubić, gdybym widział/a temat po raz pierwszy.**

Krytyczne myślenie oznacza raczej proces: sprawdź, co druga osoba wie – nie zakładaj wspólnej wiedzy – wyjaśnij kontekst – upewnij się, że jesteś rozumiany/a – dostosuj komunikację.
To, co jest oczywiste dla mnie, nie musi być oczywiste dla innych.

YOUNG DEMOCRACY
OBYWATEL I MEDIA

KARTA 17

PYTANIA

1. Czy oceniam produkt tak samo jak przed zakupem?
2. Czy pomniejszam jego wady dlatego, że już wydałem/am pieniądze?
3. Czy bronię zakupu, ponieważ produkt jest dobry, czy dlatego, że to była moja decyzja?
4. Czy zaakceptowałbym/zaakceptowałabym te same wady, gdybym dopiero rozważał/a zakup?
5. Czy potrafię wskazać rzeczy, które w produkcie naprawdę mnie rozczarowały?
6. Czy reklama, marka albo opinia influencera wpłynęły na mój wybór bardziej, niż chcę przyznać?
7. Gdybym dziś miał/a podjąć tę samą decyzję jeszcze raz, czy wybrałbym/wybrałabym tak samo?
8. Jakie jeszcze pytanie możesz zadać, żeby uczciwie ocenić swój zakup?

YOUNG DEMOCRACY
OBYWATEL I MEDIA

KARTA

17

DZIAŁANIA

CO Z TYM ROBIĘ

1	Oceniam produkt według wcześniejszych kryteriów – wracam do tego, czego naprawdę oczekiwałem/am przed zakupem.
2	Pozwalam sobie przyznać: „To nie był najlepszy wybór” – błędna decyzja zakupowa nie oznacza, że muszę jej później bronić.
3	To, że podjąłem/am decyzję, nie oznacza, że muszę jej później bronić za wszelką cenę.
4	Oddzielam cenę od jakości – drogi produkt nie musi być dobry tylko dlatego, że dużo za niego zapłaciłem/am.
5	Sprawdzam, czy oceniam produkt uczciwie. Zastanawiam się, czy opisuję jego rzeczywiste zalety i wady.
6	Wyciągam wnioski na przyszłość – zamiast bronić nietrafionego zakupu, zastanawiam się, co mogę sprawdzić lepiej następnym razem.

Krytyczne myślenie oznacza raczej proces: przypomnij sobie swoje oczekiwania - sprawdź, jak produkt działa naprawdę - zauważ zarówno zalety, jak i wady - nie broń decyzji za wszelką cenę - wykorzystaj doświadczenie przy kolejnym wyborze.
To, że coś kupiłem/am, nie oznacza jeszcze, że był to dobry wybór.

YOUNG DEMOCRACY
OBYWATEL I MEDIA

KARTA 18

PYTANIA

1. Czy wybrałbym/wybrałabym to samo, gdyby nikt inny tego nie robił?
2. Czy popularność jest moim głównym argumentem?
3. Czy wiem, dlaczego inni dokonali takiego wyboru?
4. Czy duża liczba polubień, obserwujących lub udostępnień mówi coś o prawdziwości informacji?
5. Czy potrafię wskazać własne powody, dla których zgadzam się z tą opinią?
6. Czy obawiam się wyróżnić albo mieć inne zdanie niż grupa?
7. Jakie jeszcze pytanie możesz zadać, żeby sprawdzić, czy nie podążasz za tłumem automatycznie?

YOUNG DEMOCRACY
OBYWATEL I MEDIA

KARTA

18

DZIAŁANIA

CO Z TYM ROBIĘ

1. **Pytam siebie, czego naprawdę chcę. Próbuję oddzielić własne zdanie od tego, co robią inni.**
2. **Nie traktuję popularności jako dowodu - to, że wiele osób coś wybiera lub w coś wierzy, nie oznacza jeszcze, że mają rację.**
3. **Szukam własnych argumentów – jeśli coś wybieram lub w coś wierzę, próbuję powiedzieć dlaczego.**
4. **Uważam na liczby w mediach społecznościowych – polubienia, odsłony i liczba obserwujących nie są automatycznym wskaźnikiem jakości ani prawdziwości.**
5. **Daję sobie prawo do innego wyboru – mogę nie podążać za trendem, jeśli nie pasuje do moich potrzeb lub wartości.**

Krytyczne myślenie oznacza raczej proces: zauważ popularność – oddziel ją od wartości – sprawdź fakty – znajdź własne powody – zdecyduj samodzielnie.
„Wiele osób tak robi" nie jest tym samym co: „to jest dobry wybór".

YOUNG DEMOCRACY
OBYWATEL I MEDIA

KARTA 19

PYTANIA

1. Czy tylko wiem, jak coś powinno wyglądać, czy naprawdę potrafię to zrobić?
2. Czy ćwiczyłem/am tę umiejętność w praktyce?
3. Czy potrafię zastosować swoją wiedzę w trudnej lub stresującej sytuacji?
4. Czy mam doświadczenie, czy głównie wiedzę teoretyczną?
5. Czy ktoś obserwował moje działanie i udzielił mi informacji zwrotnej?
6. Czy moje zachowanie rzeczywiście zmieniło się po zdobyciu tej wiedzy?
7. Jakie jeszcze pytanie możesz zadać, żeby sprawdzić, czy wiedza stała się umiejętnością?

YOUNG DEMOCRACY
OBYWATEL I MEDIA

KARTA

19

DZIAŁANIA

CO Z TYM ROBIĘ

1	Ćwiczę zamiast tylko czytać – próbuję stosować wiedzę w realnych sytuacjach.
2	Zmieniam teorię w konkretny nawyk – określam, co dokładnie zrobię inaczej następnym razem.
3	Sprawdzam się w praktyce – testuję swoje umiejętności, zamiast zakładać, że je posiadam.
4	Proszę o informację zwrotną – inni mogą zauważyć różnicę między tym, co wiem, a tym, co rzeczywiście robię.
5	Powtarzam działanie – umiejętność rozwija się przez praktykę, poprawianie błędów i kolejne próby.

Krytyczne myślenie oznacza raczej proces: dowiedz się - przećwicz - zastosuj w praktyce - sprawdź efekty - popraw błędy - ćwicz dalej. „Wiem” nie oznacza jeszcze „potrafię”.

YOUNG DEMOCRACY
OBYWATEL I MEDIA

KARTA 20

PYTANIA

1. Na co naprawdę mam wpływ w tej sytuacji?
2. Na co naprawdę mam wpływ, a co zależy od przypadku, innych ludzi lub okoliczności?
3. Czy mam dowody, że moje działanie rzeczywiście wpływa na wynik?
4. Czy mylę sytuację, w której coś wydarzyło się po moim działaniu, z sytuacją, w której wydarzyło się dzięki niemu?
5. Czy próbuję kontrolować coś, czego w rzeczywistości nie mogę przewidzieć?
6. Jakie jeszcze pytanie możesz zadać, żeby rozróżnić realny wpływ od złudzenia kontroli?
7. Czy skupiam się na tym, na co mam wpływ, czy martwię się tym, czego nie mogę zmienić?

YOUNG DEMOCRACY
OBYWATEL I MEDIA

KARTA

20

DZIAŁANIA

CO Z TYM ROBIĘ

1. Rozdzielam to, co kontroluję, od tego, czego nie kontroluję – skupiam energię na działaniach, na które rzeczywiście mam wpływ.
2. Sprawdzam związek między działaniem a rezultatem – nie zakładam automatycznie, że jedno spowodowało drugie.
3. Uwzględniam rolę przypadku i innych osób – wynik często zależy od wielu czynników.
4. Nie buduję przekonania na jednym doświadczeniu – pojedynczy sukces po określonym działaniu nie oznacza jeszcze, że znalazłem/am sposób kontrolowania wyniku.
5. Skupiam się na procesie – mogę wpływać na swoje przygotowanie, wysiłek i decyzje, ale nie zawsze na ostateczny rezultat.

Krytyczne myślenie oznacza raczej proces: określ, na co masz wpływ – oddziel fakty od przypadku – sprawdź dowody – zaakceptuj niepewność – skup się na tym, co naprawdę możesz zrobić.

Mam wpływ na swoje działania, ale nie zawsze mam wpływ na wynik.

YOUNG DEMOCRACY
OBYWATEL I MEDIA

KARTA 21

PYTANIA

1. Czy mam wystarczająco dużo danych, żeby mówić o związku między tymi zjawiskami?
2. Czy zwracam uwagę także na przypadki, w których przewidywana zależność nie wystąpiła?
3. Czy kilka przykładów wystarcza do wyciągnięcia takiego wniosku?
4. Czy istnieją inne czynniki, które mogą tłumaczyć to zjawisko?
5. Czy przypadkowe współwystępowanie dwóch rzeczy oznacza, że są ze sobą powiązane?
6. Czy opieram swój wniosek na wystarczającej liczbie przykładów?
7. Jakie jeszcze pytanie możesz zadać, żeby sprawdzić, czy obserwowana zależność jest rzeczywista?

YOUNG DEMOCRACY
OBYWATEL I MEDIA

KARTA

21

DZIAŁANIA

CO Z TYM ROBIĘ

1. **Zbieram więcej danych – nie wyciągam ogólnych wniosków na podstawie kilku zapamiętanych przykładów.**
2. **Szukam przypadków przeciwnych – sprawdzam także sytuacje, w których przewidywany związek nie wystąpił.**
3. **Pamiętam, że jeśli dwie rzeczy występują razem, nie oznacza to jeszcze, że jedna spowodowała drugą.**
4. **Sprawdzam inne wyjaśnienia – zastanawiam się, jakie dodatkowe czynniki mogły wpłynąć na wynik.**
5. **Sprawdzam, skąd pochodzą informacje i czy opierają się na wystarczającej liczbie przykładów.**

Krytyczne myślenie oznacza raczej proces: zauważ zależność – zbierz więcej danych – poszukaj wyjątków – sprawdź inne wyjaśnienia – dopiero potem wyciągnij wniosek. Kilka przykładów to jeszcze nie dowód.

YOUNG DEMOCRACY
OBYWATEL I MEDIA

KARTA 22

PYTANIA

1. Czy to zdarzenie rzeczywiście jest częste, czy tylko łatwo przychodzi mi do głowy?
2. Czy pamiętam je dlatego, że wydarzyło się niedawno?
3. Czy silne emocje sprawiają, że przeceniam jego znaczenie?
4. Czy mam dane potwierdzające moje wrażenie?
5. Czy media często pokazują ten temat, ponieważ jest częsty, czy dlatego, że przyciąga uwagę?
6. Czy potrafię przypomnieć sobie przykłady, które przeczą mojemu pierwszemu wrażeniu?
7. Jakie jeszcze pytanie możesz zadać, żeby sprawdzić rzeczywistą częstotliwość zdarzenia?

YOUNG DEMOCRACY
OBYWATEL I MEDIA

KARTA 22

DZIAŁANIA

CO Z TYM ROBIĘ

1. **Sprawdzam dane zamiast polegać na pamięci – szczególnie gdy temat budzi silne emocje.**
2. **Zauważam wpływ świeżych wydarzeń – pamiętam, że to, co wydarzyło się niedawno, wydaje się bardziej prawdopodobne.**
3. **Oddzielam intensywność od częstotliwości – dramatyczne zdarzenie może być bardzo zapamiętywalne, ale rzadkie.**
4. **Porównuję swoje wrażenie ze statystykami – zwłaszcza przy ocenie zagrożeń i ryzyka.**
5. **Uważam na częstotliwość przekazu medialnego – liczba publikacji o zjawisku nie musi odpowiadać jego częstotliwości w rzeczywistości.**

Krytyczne myślenie oznacza raczej proces: zauważ, co szybko przyszło Ci do głowy – sprawdź dane – porównaj częstotliwość – uwzględnij wpływ emocji i mediów – dopiero potem oceń ryzyko.

YOUNG DEMOCRACY
OBYWATEL I MEDIA

KARTA 23

PYTANIA

1. Czy ta rzecz naprawdę pojawia się częściej, czy po prostu częściej ją zauważam?
2. Czy wcześniej mogłem/mogłam ją widzieć, ale nie zwracałem/am na nią uwagi?
3. Czy mam dane pokazujące, że jej częstotliwość rzeczywiście wzrosła?
4. Czy algorytmy zaczęły pokazywać mi podobne treści dlatego, że wcześniej się nimi zainteresowałem/am?
5. Czy moje zainteresowanie tematem wpływa na to, co zapamiętuję?
6. Jakie jeszcze pytanie możesz zadać, żeby sprawdzić, czy obserwujesz rzeczywisty wzrost, czy zmianę własnej uwagi?

YOUNG DEMOCRACY
OBYWATEL I MEDIA

KARTA 23

DZIAŁANIA

CO Z TYM ROBIĘ

1. Rozróżniam częstsze występowanie od częstszego zauważania – jedno nie musi oznaczać drugiego.
2. Sprawdzam dane lub wcześniejsze przykłady – jeśli chcę stwierdzić, że coś naprawdę stało się popularniejsze.
3. Zauważam działanie własnej uwagi – po poznaniu czegoś nowego mój mózg szybciej to rozpoznaje.
4. Biorę pod uwagę algorytmy – platformy mogą częściej pokazywać treści, którymi wcześniej się zainteresowałem/am.
5. Nie wyciągam dużych wniosków z nagłego poczucia „wszędzie to widzę”.

Krytyczne myślenie oznacza raczej proces: zauważ nowy wzorzec – sprawdź, czy zmienił się świat, czy Twoja uwaga – poszukaj danych – uwzględnij algorytmy – dopiero potem wyciągnij wniosek.

YOUNG DEMOCRACY
OBYWATEL I MEDIA

KARTA 24

PYTANIA

1. Czy opisuję zachowanie tej osoby jako stałą cechę?
2. Czy podobne zachowanie u siebie tłumaczyłbym/tłumaczyłabym sytuacją?
3. Jakie okoliczności mogły wpłynąć na tę osobę?
4. Czy znam ją wystarczająco dobrze, żeby mówić, że „zawsze taka jest”?
5. Czy widzę pełny kontekst zachowania, czy tylko jeden moment?
6. Jakie jeszcze pytanie możesz zadać, żeby nie zamieniać pojedynczego zachowania w stałą cechę?

YOUNG DEMOCRACY
OBYWATEL I MEDIA

KARTA

24

DZIAŁANIA

CO Z TYM ROBIĘ

1. Szukam wpływu sytuacji – zanim przypiszę komuś stałą cechę, pytam, co mogło wpłynąć na jego zachowanie.
2. Stosuję podobne standardy wobec siebie i innych.
3. Unikam słów „zawsze” i „nigdy” – szczególnie na podstawie pojedynczych sytuacji.
4. Sprawdzam kontekst – jeden moment nie musi opisywać całej osobowości.
5. Daję ludziom możliwość zmienności – zachowanie zależy od wielu czynników.

Krytyczne myślenie oznacza raczej proces: zauważ zachowanie – nie zamieniaj go od razu w cechę – sprawdź sytuację i kontekst – porównaj ze swoim sposobem oceniania – dopiero potem formułuj opinię.

YOUNG DEMOCRACY
OBYWATEL I MEDIA

KARTA 25

PYTANIA

1. Czy oceniam tę osobę łagodniej dlatego, że należy do mojej grupy?
2. Czy podobnie oceniłbym/oceniłabym identyczne zachowanie osoby spoza grupy?
3. Czy przynależność wpływa na moje zaufanie bardziej niż fakty?
4. Czy daję „swoim” więcej szans i usprawiedliwień?
5. Czy potrafię krytycznie ocenić osobę, z którą się utożsamiam?
6. Jakie jeszcze pytanie możesz zadać, żeby sprawdzić, czy oceniasz wszystkich według podobnych zasad?

YOUNG DEMOCRACY
OBYWATEL I MEDIA

KARTA

25

DZIAŁANIA

CO Z TYM ROBIĘ

1. **Stosuję te same kryteria wobec swoich i obcych.**
2. **Oddzielam przynależność od zachowania – ktoś z mojej grupy również może się mylić lub zachować źle.**
3. **Sprawdzam, czy nie jestem bardziej pobłażliwy/a wobec swoich.**
4. **Szukam kontaktu z ludźmi spoza własnej grupy – pomaga to zobaczyć większą różnorodność.**
5. **Oceniam argumenty, nie etykiety – ważniejsze jest to, co ktoś mówi i robi, niż to, do jakiej grupy należy.**

Krytyczne myślenie oznacza raczej proces: zauważ przynależność grupową – oddziel ją od oceny – zastosuj te same kryteria – sprawdź fakty – traktuj ludzi indywidualnie.

YOUNG DEMOCRACY
OBYWATEL I MEDIA

KARTA 26

PYTANIA

1. Która jedna cecha tej osoby najbardziej wpływa na moją ocenę?
2. Czy mam dowody na inne cechy, które jej przypisuję?
3. Czy atrakcyjność, popularność lub pewność siebie wpływają na moje zaufanie?
4. Czy oceniłbym/oceniłabym tę samą wypowiedź podobnie, gdyby powiedziała ją inna osoba?
5. Czy oddzielam sposób prezentacji od jakości argumentów?
6. Jakie jeszcze pytanie możesz zadać, żeby ocenić poszczególne cechy osobno?

YOUNG DEMOCRACY
OBYWATEL I MEDIA

KARTA

26

DZIAŁANIA

CO Z TYM ROBIĘ

1. **Rozdzielam cechy – sympatia nie oznacza automatycznie kompetencji, a atrakcyjność nie oznacza wiarygodności.**
2. **Sprawdzam konkretne dowody – pytam, na czym opieram ocenę każdej cechy.**
3. **Oddzielam formę od treści – pewny sposób mówienia nie gwarantuje poprawności.**
4. **Porównuję według tych samych kryteriów – niezależnie od wyglądu czy popularności osoby.**
5. **Uważam na pierwsze wrażenie – może ono wpływać na późniejszą ocenę bardziej, niż zauważam.**

Krytyczne myślenie oznacza raczej proces: zauważ pierwszą silną cechę – oddziel ją od pozostałych – sprawdź dowody – oceń treść i kompetencje osobno – dopiero potem formułuj opinię.

YOUNG DEMOCRACY
OBYWATEL I MEDIA

KARTA 27

PYTANIA

1. Czy ten opis naprawdę jest szczegółowy?
2. Ilu innym osobom mógłby równie dobrze pasować?
3. Czy zauważam głównie fragmenty, które do mnie pasują?
4. Czy opis zawiera stwierdzenia bardzo ogólne?
5. Czy zwracam uwagę także na elementy, które do mnie nie pasują?
6. Jakie jeszcze pytanie możesz zadać, żeby sprawdzić, czy opis naprawdę jest indywidualny?

YOUNG DEMOCRACY
OBYWATEL I MEDIA

KARTA 27

DZIAŁANIA

CO Z TYM ROBIĘ

1. **Sprawdzam, jak ogólny jest opis.**
2. **Testuję go na innych osobach – zastanawiam się, czy równie dobrze mógłby opisywać znajomych.**
3. **Zwracam uwagę na nietrafione elementy – nie tylko na te zgodne.**
4. **Szukam konkretnych, sprawdzalnych informacji – zamiast szerokich stwierdzeń.**
5. **Nie mylę poczucia trafności z dowodem.**

Krytyczne myślenie oznacza raczej proces: przeczytaj opis – sprawdź jego ogólność – zobacz, ilu osobom może pasować – poszukaj elementów nietrafionych – dopiero potem oceń jego wartość.

YOUNG DEMOCRACY
OBYWATEL I MEDIA

KARTA 28

PYTANIA

1. Skąd wiem, że inni rzeczywiście myślą podobnie?
2. Czy opieram się na danych, czy na własnym otoczeniu?
3. Czy moja grupa znajomych jest reprezentatywna?
4. Czy algorytmy pokazują mi głównie osoby podobne do mnie?
5. Czy potrafię wskazać ludzi, którzy mają inne wartości lub potrzeby?
6. Jakie jeszcze pytanie możesz zadać, żeby sprawdzić rzeczywiste poparcie dla swojej opinii?

YOUNG DEMOCRACY
OBYWATEL I MEDIA

KARTA 28

DZIAŁANIA

CO Z TYM ROBIĘ

1. Nie traktuję własnego otoczenia jako całego świata.
2. Szukam danych – szczególnie gdy mówię, że „większość” coś uważa.
3. Rozmawiam z osobami o innych doświadczeniach.
4. Zwracam uwagę na bańki informacyjne.
5. Oddzielam „ja tak uważam” od „większość tak uważa”.

YOUNG DEMOCRACY
OBYWATEL I MEDIA

KARTA 29

PYTANIA

1. Czy wiem dokładnie, co zrobili pozostali?
2. Czy bardziej pamiętam swoją pracę dlatego, że ją wykonywałem/am?
3. Czy biorę pod uwagę mniej widoczne zadania?
4. Jak inni członkowie grupy opisaliby podział pracy?
5. Czy ustaliliśmy wcześniej zakres odpowiedzialności?
6. Jakie jeszcze pytanie możesz zadać, żeby uczciwiej ocenić wkład wszystkich osób?

YOUNG DEMOCRACY
OBYWATEL I MEDIA

KARTA

29

DZIAŁANIA

CO Z TYM ROBIĘ

1. Sprawdzam konkretny podział zadań.
2. Pytam innych o ich wkład – zamiast zakładać, że wiem, ile zrobili.
3. Doceniam mniej widoczną pracę.
4. Ustalam role wcześniej – łatwiej wtedy później ocenić wkład.
5. Oddzielam wysiłek, który pamiętam, od całego wysiłku grupy.

Krytyczne myślenie oznacza raczej proces: przypomnij sobie własną pracę – sprawdź pracę innych – uwzględnij zadania niewidoczne – porównaj wkład – dopiero potem oceniaj zasługi.

KARTA

30 PYTANIA

1. Czy zakładam, że ta osoba sama „zasłużyła” na to, co ją spotkało?
2. Jakie czynniki niezależne od niej mogły wpłynąć na sytuację?
3. Czy próbuję znaleźć winę ofiary, ponieważ daje mi to poczucie bezpieczeństwa?
4. Czy dobrym ludziom zawsze przydarzają się dobre rzeczy?
5. Czy sukces zawsze oznacza zasługę, a porażka winę?
6. Jakie jeszcze pytanie możesz zadać, żeby spojrzeć na sytuację bez automatycznego oceniania?

YOUNG DEMOCRACY
OBYWATEL I MEDIA

KARTA

30

DZIAŁANIA

CO Z TYM ROBIĘ

1. **Oddzielam rezultat od moralnej oceny człowieka.**
2. **Szukam czynników sytuacyjnych – przypadku, warunków społecznych, zdrowia, możliwości czy działań innych osób.**
3. **Nie obwiniam automatycznie osoby poszkodowanej.**
4. **Pytam, czego nie wiem o tej sytuacji.**
5. **Zastępuję szybki osąd ciekawością i analizą.**

Krytyczne myślenie oznacza raczej proces: zatrzymaj automatyczne „zasłużył/a” – sprawdź okoliczności – uwzględnij przypadek i warunki – oddziel los od wartości człowieka – dopiero potem formułuj ocenę.

YOUNG DEMOCRACY
OBYWATEL I MEDIA

KARTA 31

PYTANIA

1. Czy oceniam charakter osoby na podstawie jednego zachowania?
2. Jakie okoliczności mogły wpłynąć na tę sytuację?
3. Czy znam cały kontekst?
4. Jak zachowałbym/zachowałabym się w podobnych warunkach?
5. Czy krótki film, post albo relacja pokazują pełną sytuację?
6. Jakie jeszcze pytanie możesz zadać, żeby uwzględnić czynniki zewnętrzne?

YOUNG DEMOCRACY
OBYWATEL I MEDIA

KARTA

DZIAŁANIA 31

CO Z TYM ROBIĘ

1. Pytam o kontekst – zanim uznam, że zachowanie wynika z charakteru.
2. Szukam wpływu sytuacji.
3. Unikam szybkich etykiet – takich jak „leniwy”, „arogancki” czy „nieodpowiedzialny”.
4. Nie oceniam całej osoby na podstawie jednego wydarzenia.
5. W mediach sprawdzam, co wydarzyło się przed i po pokazanym fragmencie.

Krytyczne myślenie oznacza raczej proces: zauważ zachowanie – sprawdź sytuację – poszukaj kontekstu – oddziel cechy od okoliczności – dopiero potem oceniaj.

YOUNG DEMOCRACY
OBYWATEL I MEDIA

KARTA 32

PYTANIA

1. Czy sukces przypisuję sobie, a porażkę głównie okolicznościom?
2. Jaką rolę w sukcesie odegrali inni ludzie, szczęście lub warunki?
3. Co w porażce rzeczywiście zależało ode mnie?
4. Czy oceniłbym/oceniłabym podobnie sukces i porażkę innej osoby?
5. Czego mogę nauczyć się z nieudanego rezultatu?
6. Jakie jeszcze pytanie możesz zadać, żeby uczciwiej ocenić przyczyny sukcesu lub porażki?

YOUNG DEMOCRACY
OBYWATEL I MEDIA

KARTA

32

DZIAŁANIA

CO Z TYM ROBIĘ

1. Analizuję zarówno czynniki wewnętrzne, jak i zewnętrzne.
2. Przy sukcesie zauważam pomoc innych i rolę okoliczności.
3. Przy porażce szukam tego, na co miałem/am wpływ.
4. Nie używam analizy tylko do ochrony własnego ego.
5. Wyciągam konkretną lekcję na przyszłość.

Krytyczne myślenie oznacza raczej proces: sprawdź rezultat – rozdziel własny wkład, działania innych i okoliczności – zastosuj podobne kryteria do sukcesu i porażki – wyciągnij wnioski.

YOUNG DEMOCRACY
OBYWATEL I MEDIA

KARTA 33

PYTANIA

1. Czy myślę o tej grupie jako o zbiorze podobnych ludzi?
2. Czy potrafię wskazać różnice między jej poszczególnymi członkami?
3. Czy znam osoby z tej grupy osobiście, czy głównie z opowieści i mediów?
4. Czy podobne uogólnienie o mojej własnej grupie wydawałoby mi się sprawiedliwe?
5. Czy kilka przykładów wystarcza, żeby opisać całą grupę?
6. Czy media pokazują pełną różnorodność tej grupy?
7. Jakie jeszcze pytanie możesz zadać, żeby zobaczyć ludzi jako jednostki, a nie jedną kategorię?

YOUNG DEMOCRACY
OBYWATEL I MEDIA

KARTA

DZIAŁANIA 33

CO Z TYM ROBIĘ

1. Unikam zdań „oni wszyscy…” – traktuję je jako sygnał, że mogę nadmiernie uogólniać.
2. Szukam różnic wewnątrz grupy – poglądów, doświadczeń, zachowań i historii.
3. Poznaję konkretne osoby – bezpośredni kontakt pomaga zobaczyć większą różnorodność.
4. Nie traktuję medialnych przykładów jako reprezentacji całej grupy.
5. Stosuję tę samą zasadę do własnej i obcej grupy – skoro „my” jesteśmy różni, „oni” również.

Krytyczne myślenie oznacza raczej proces: zauważ etykietę grupową – poszukaj różnic między ludźmi – sprawdź, na czym opierasz uogólnienie – poznaj więcej przykładów – oceniaj osoby indywidualnie.

YOUNG DEMOCRACY
OBYWATEL I MEDIA